

INHOUD

Een brief van Liu Xiaobo aan Liao Yiwu	7
Voorwoord	9
Inleiding	11
Samenzwering in de schijnwerpers	17
In het huis van bewaring	116
In de onderzoeksgevangenis	212
Cel 10	212
Cel 5	244
Cel 6	282
Cel 5	367
Heropvoeding door Arbeid	412
In de provinciale Gevangenis nr. 2	412
Gevangenis nr. 3	431

Een brief van Liu Xiaobo aan Liao Yiwu na lezing van het manuscript *Gevangenisliederen*

Beste Liao,

Waarom kwel je me zo? Als ik je stem hoor, vraag ik me altijd af of ik wel het recht heb om verder te leven. Ik huil, maar mijn tranen stromen naar binnen en vervolgens gaat het leven verder, nonchalant en schaamteloos als altijd. De mensen zijn dood, alleen de honden zijn ontsnapt! Ben ik een hond? Zijn wij allen honden? Nu geen zelfmedelijden! Honden zijn tenminste nog honden, verdomme, maar zijn Chinezen nog mensen? Wie heeft meer kans op genade in de ogen van de Schepper: mensen die geen mensen meer zijn of honden die zich tenminste nog gedragen als honden? Maar wij – en onze nakomelingen – zijn minder waard dan honden. De Chinezen zijn niets. En wij, de zogenaamde elite, zijn niets. Het bloed dat vergoten werd, is niets; verraad is niets; vergeten is niets. Je hebt vier jaar gezeten vanwege je gedicht 'Bloedbad'; ik denk dat dit het waard was.

De bajes geeft het eenzame restje geweten meer troost dan alle rouw en zelfverwijten. Je hoeft voor hen echt geen lezing te orga-

niseren; jouw wereld is allang een andere, terwijl ze toch heel normaal en redelijk zijn, zelfs x. Ik kan alleen verder leven met deze schaamte door te denken aan de ongelukkigen die zijn omgekomen. 4 juni 1989 was voor mij de zwartste, bloedigste dag; de dagen en nachten die volgden, waren zwart noch rood. Als schaamteloosheid een kleur heeft, dan is het deze.

Waar je niet klaar mee bent, daar kom je nooit overheen, zelfs niet als we op een dag de ongelukkigen die voor ons land zijn gestorven troost moeten kunnen bieden. Maar ik moet je nog bedanken en daarom zeg ik met het laatste restje respect dat ik kan opbrengen: 'Ik dank je, mijn oude gladhoofdige vriend!'

Xiaobo, 24 november 1999, thuis

VOORWOORD

Op 10 oktober 1995 deed een aantal politieagenten een inval in mijn woning in de stad Chengdu, in de provincie Sichuan. Ze namen het manuscript van dit boek in beslag, dat op dat moment bijna was voltooid, en vertelden me dat ik twintig dagen onder bewaakt huisarrest zou blijven. Ik had geen andere keus dan het hele boek opnieuw te schrijven, wat me drie jaar van mijn leven kostte.

Eerder had de politie tussen 16 en 19 maart 1990 drie keer mijn woningen in Chongqing en in Fuling doorzocht. Aanleiding waren de gebeurtenissen die in dit boek worden beschreven. Bij deze invallen werden alle manuscripten in beslag genomen die ik in de jaren tachtig had geschreven; in totaal ging het om ongeveer 1,5 miljoen tekens, bijna tweeduizend pagina's in westers schrift. Daarna deden ze in september 1998, in maart 1999 en in december 2002 invallen, onder andere in Beijing, Jiangyou en Chengdu. Ik werd gearresteerd, gefouilleerd, van al mijn Chinese manuscripten beroofd (meer dan duizend pagina's), met inbegrip van dat

van *De lijkenlopers* en *Aantekening over de gerechtelijke misdaden in China*.*

Bij al deze rampen kwam dezelfde gedachte bij me op als bij Solzjenitsyn wanneer de KGB weer eens zijn manuscript van *De Goelag Archipel* in beslag nam: meteen publiceren!

Maar de tijden zijn veranderd; mij rest niets anders dan als een muis telkens meer holletjes te graven en de overgebleven teksten op steeds afgelegener plekken te verbergen...

*Noot vertaler: niet in het Nederlands vertaald.

INLEIDING

In maart 1990 onthulde het ministerie van Staatsveiligheid in Chongqing een enorme contrarevolutionaire samenzwering; uitsluitend niet bij de staat aangesloten avant-gardistische dichters en kunstenaars met een zekere invloed werden schuldig bevonden. Het ging om Liao Yiwu, Wan Xia, Liu Taiheng, Li Yawei, Ba Tie, Gou Mingjun en videokunstenaar Lei Zeng. In ongeveer tien steden, waaronder Chongqing, Chengdu, Fuling, Leshan, Nanchuan, Beijing, Shenzhen en Shanghai werden kunstenaars berecht, tot gevangenisstraffen veroordeeld en opgesloten. Tot deze groep behoorden romanschrijvers als Zhou Zhongling en Wu Bin; dichters als Shi Guanghua, Liu Xia, Liu Yuan, Zou Jin, Wei Haitian, Zhu Ying, Bai Yunfeng, Song Wei, Li Mai, Liang Yue, Kuang Hongpo, Sun Jiangyue, Zhong Shan, Li Zhen, Kai Yu, Yu Tian; echtgenotes van deze schuldig bevonden 'delinquenten' als A Xia, Wei Jixue, Youmin Chen, Liu Xiaoya, Dong Nan en Xiao Xiao; studenten als Fan Dongmei en Zhao Panhong; en tot slot Xiao Xujia, een belangrijke verantwoordelijke in de eenheid waar-

van Liao Yiwu voor zijn arrestatie deel uitmaakte. De politievoorlichters verklaarden: ‘Dit is de grootste zaak tegen kunstenaars sinds de gebeurtenissen op het Tiananmenplein van 4 juni 1989!’

Op 31 januari 1994 werd Liao Yiwu onder internationale druk 43 dagen voor het einde van zijn straftijd vrijgelaten uit de gevangenis. Hij scheidde meteen van zijn vrouw en maakte schulden om zijn kind te kunnen verzorgen. De ‘literaire brandstichter’ ging een tijdlang zijn gang, maar liet geen sporen na in de geschiedenis; integendeel, hij zonk tot schande van de mensheid tot het allerlaagste niveau – tot dat van een hondendrol. Belachelijk gemaakt door collega’s, geschopt en veracht, kroop hij weg in een hoekje en werd hij ten slotte vergeten. Naast zijn familie bekommerde de politie zich nog het meest om hem: waar hij ook ging, hij werd gevolgd; altijd werd hij omringd door een onzichtbare muur.

Hij woonde toen in een wijk genaamd Baiguolin, tot een paar jaar geleden nog leeg, voorstedelijk gebied, waar de winkels en bedrijfjes sinds kort als paddenstoelen uit de grond schieten. Zijn ouders zorgden dat hij te eten kreeg en hij had genoeg tijd om op de binnenplaats te zitten en naar de hemel te kijken. ‘Dit is allemaal zo lang geleden,’ schreef hij later. ‘De ridder kijkt toe terwijl het zwaard van zijn ziel verroest; wat hem nog aan leven rest, besteedt hij aan de strijd tegen de roest.’

Als het donker was, sloop hij buiten met gebogen hoofd langs de betonnen muren, die steviger waren dan gevangenis muren. Ten einde raad zocht hij naar een rijkaard om uit te schudden, zodat hij de poen aan zijn arme vrouw en kind kon sturen. Alleen de morele waarden die hij zoveel jaren eerder geleerd had, weerhielden hem ervan.

In de gevangenis leerde hij fluit spelen. Als hij zwaarmoedig was, speelde hij woedend op dit metafysische, bijna heilige instrument. Het leven was hard en vlijmscherp, als een mes. Hij kon niet anders dan zich aan de markt conformeren en blijven schrijven,

de enige andere keuze was zichzelf van kant maken.

Hij koos ervoor om te schrijven. Vele schrijvers in het land zaten in de val en hadden voor schrijven gekozen, voor schrijven zonder hoop; niemand reikte hun een reddende hand, niemand toonde begrip of erkenning, niemand droeg hen op handen. Zo zag hun innerlijke werkelijkheid er vanbuiten uit. Ze moesten nuchterder worden, ontspannener, opener; ze mochten zich niet te veel zorgen maken over de sombere oude gezichten, over hun bejaarde ouders; ze moesten de klauwen en tanden van hun herinneringen scherp blijven houden; ze mochten niet te vroeg beginnen te roesten.

De auteur van *De Goelag Archipel* zei ooit: 'Vergeten is beide ogen verliezen!'

Op een van de koudste avonden in de winter van 1994 bezocht Liao Yiwu de dichter en rechtse afvallige Liu Shahe, die ooit door Mao Zedong met naam en toenaam was bekritiseerd.

De oude schooier zat ineengedoken op een oude bank, zijn gezicht bleek, zijn lippen felrood; in het schemerlicht van de lamp leek hij een geest. 'Ik ben een kluzenaar, een spook,' lachte hij. 'Maar ik heb vrede met het leven en ook met mezelf.'

Zijn stem was nog steeds helder en hij praatte nog altijd als een boek. In bijna drie uur tijd kwam Liao Yiwu slechts drie keer aan het woord, uitsluitend om vragen te beantwoorden. Liu vroeg wat hij de laatste tijd had gedaan, Liao antwoordde: 'Geschreven, thuis.'

'Ook gedichten?' Zijn ogen fonkelden. Liao schudde zijn hoofd. Hij knikte en zei met een diepe borststem waaruit overtuiging klonk: 'Ik weet het, ik weet het! Je zult geen gedichten met een dergelijke verbeeldingskracht meer schrijven! Wie zo is getroffen door het lot als jij en ik, houdt daar wonden aan over die niet meer genezen. Je kunt het dichten maar beter opgeven en getuige worden van de geschiedenis. Wat je zegt, is onzin, maar de hemel heeft je een bijzonder talent geschonken, dat van het schrijven, en

hij weet dat je geen leugens zult verspreiden. Hij stuurde je naar het vagevuur, je moest de gruwelijkste kwellingen met eigen ogen zien en met eigen lijf en leden ondergaan. Velen vallen in hun handen, maar alleen jij krijgt de kans om eruit te komen, je de dingen met een helder verstand te herinneren en alles op te schrijven. Vaak is het een zegen om ondanks je wanhoop te blijven doorgaan! Je moet eerlijk zijn als je schrijft, zodat je met je werk getuigenis aflegt. Het zal in de archieven terecht komen, mensen zullen het lenen en lezen, het kan dienen als bewijs, dat is niet slecht. Maar wie een valse getuigenis aflegt, zal getroffen worden door de toorn des hemels!’

Liao gloeide over zijn hele lichaam. Om de zwakte die hij in zijn botten voelde te maskeren, vroeg hij Liu: ‘Waarom schrijft u zelf niet?’

‘Te oud,’ zuchtte de oude zwerver. ‘Gaten in mijn ingewanden, ogen die niet meer willen. Voordat ik helder zag, heb ik veel geschreven, maar sinds mijn blik doordringender is, krijg ik niets meer voor elkaar.’

Toen Liao opstond en afscheid nam, viel hem een pompoen op die ter decoratie in de kamer hing, dicht bij Liu’s grijze hoofd; er stond ‘pompoenschurk’ op geschreven (een ander woord voor ‘idiot’ in het dialect van Sichuan).

Hij daalde de trap af, buiten was het laat en stil. Een spookachtige auto, een huilende wind, gezichten van voorbijgangers. In de lucht boven de stad waren de sterren als tongen van licht: ze draaiden, strekten zich, krompen in en likten smartelijk aan zijn wangen. Op dat moment leek hij werkelijk God te zien, God op zijn hoogste rechtersstoel; zijn leven was voorbij en zijn ziel kwam tevoorschijn – was hij werkelijk bereid nog eenmaal het masker van de avant-gardedichter op te zetten om als getuige voor de rechtbank op te treden?

Dat was nu drie jaar geleden, herinnerde hij zich; hij was net op het idee van dit boek gekomen en kon nog geen fluit spelen; later had hij het waanidee dat hij van een medegevangene, een 84-jari-

ge monnik genaamd Sima, de taoïstische buikademhaling had geleerd en fluit had leren spelen. Hij werd geleidelijk bedrever met het instrument en liet zijn literaire ambities voor een groot deel varen.

Maar de vermetelheid om te getuigen bleef bestaan.

Vroeger werden Liao Yiwu en A Xia door hun omgeving als ideaal paar gezien, maar een paar maanden voordat Liao werd vrijgelaten, bestond hun relatie alleen nog in naam. Het knaagde aan zijn geweten dat ze door hem meer dan een maand in de gevangenis had gezeten terwijl ze in verwachting was; de hele dag hilde ze tranen met tuiten en ze moest zichzelf dwingen om overeind te krabbelen en de voortdurende wrede verhoren te doorstaan. Toen zeker was dat ze zou worden vrijgelaten, omklemde ze met beide handen haar bundel en vond ze op de tast haar weg door de diepe schaduwen van de zonnige dag. Ze had moeite met de trap aan het eind van de steeg, iemand stootte in haar rug, rukte de bundel uit haar handen en rende weg. Ze viel in het stof, haar mond wijd open, zonder geluid voort te brengen. De omstanders genoten in stilte van het spektakel en bleven lang staan talmen alvorens hun weg te vervolgen.

‘Ik had minstens vijf minuten nodig om tot mezelf te komen,’ zei ze. ‘Ik was bang dat het kind in mijn buik te lijden had gehad.’

Toen kwamen de invallen, de doorzoekingen, inbeslagnames en diefstallen. Het kind werd geboren, de moeder kreeg een infectie, een ongelooflijk moeilijke tijd, waarover hij pas later hoorde, toen hij begreep dat zij in geval van nood de moed had om tot het uiterste te vechten. De scheiding was pijnlijk, ze liet hem een flinke som betalen voor het onderhoud van hun dochter Miaomiao over een periode van tien jaar. Het contact moest meteen volledig worden verbroken. Hij zei dat hij niet kon scheiden. Zij noemde hem een beest en hij antwoordde: ‘Ik ben een dier – om precies te zijn een hond.’

En deze hond werd gedwongen in de huid van een mens te leven.

Toen hij zijn staart introk en wegdraafde, stond zijn dochter achter een balkondeur en spuwde naar hem.

‘Het beviel me niet dat een kind van vier jaar iemand zo diep kon verachten,’ verzuchtte hij. En hij dacht onwillekeurig aan de hechte band die de literatuur ooit tussen hem en zijn vrouw had gesmeed, maar als ze nu een manuscript van hem onder ogen kreeg, begon ze te huilen, hysterisch te schreeuwen.

De massamoord ging verder, in haar bloed. Er was een sino-loog die zijn gedicht ‘Bloedbad’ eenvoudigweg met ‘Schreeuw’ had vertaald – de langgerekte schreeuw van mensen die niets meer te kiezen hadden.

SAMENZWERING IN DE SCHIJNWERPERS

In 1988, toen het tijdperk van de auto nog in de kinderschoenen stond, kwam mijn oudere zus Feifei bij een auto-ongeluk om het leven. Ze werd niet ouder dan 37. Ik schreef er een stapel rouwgedichten over; bewust liet ik alles weg wat met bloed en stront te maken had, want ik meende zo de dode recht te doen, die op haar manier niet van deze wereld was. Ik maakte het mezelf makkelijk, ik moest kiezen tussen waarheid en eeuwigheid, en koos voor eeuwigheid. Zo'n droomwereld schudt een romanticus als ik zo uit zijn mouw, Feifei werd een ander wezen, ze zweefde, steeg op, werd één met de tienduizend dingen van de wereld.

Ik oreerde iets over de 'religie van het bloed' en vergat dat de dode ook ogen had gehad.

Op een kwade dag in april, in het jaar van de Draak, ontving ik een telegram: 'Auto-ongeluk, zuster dood.' Ik nam afscheid van mijn ontroostbaar huilende A Xia en reisde van het bergstadje Fuling in het oosten duizend kilometer – twee nachten met de boot en auto – naar Mianyang in het westen van Sichuan. Ik werd

een hele dag opgehouden in Fuling omdat mijn lijnschip naar Chongqing vertraging had, en ontmoette toevallig een collega-dichter, een arts. We gingen samen uit eten. De situatie was bespottelijk, ik begon allerlei onzin uit te kramen, ik had een ongehooflijke eetlust – maar bleef het gevoel houden dat het niet mijn mond was die zwetste en werd volgepropt. Een stem zei me dat ik moest rouwen, maar dat kon ik niet, ik kon niet treuren onder deze stralende voorjaarszon. Hoe kon ik haar met een auto-ongeluk in verband brengen, mijn Feifei, die lichte regen en zachte bries met haar regelmatige witte tanden en die piepkleine kuiltjes in haar wangen?

Om tien uur 's avonds stapte ik in Chongqing in de trein en sliep al snel. Midden in de nacht werd ik wakker, badend in koud zweet, het compartiment was overvol, ik was misselijk van de verstikkende geur van mensen en afval. Ik leunde tegen het raam, moest kokhalzen, een snijdend koude wind blies naar binnen, deed pijn in mijn longen. Ik nam een grote slok koud water en steunde: 'Krankzinnig lijkenhuis.'

Feifei stond buiten voor het raam, haar lange haren los. Ik keek meteen weg. Ik zou al snel mijn reisdoel bereiken, telkens werd ik me er bewuster van dat ik bang was, bang om haar sterfelijke resten onder ogen te komen, ook al had ik die al gezien in een droom.

Vanaf het treinstation in Mianyang haastte ik me meteen naar het oude vertrouwde huis, Rode-Sterstraat 87. Voor mijn geestesoog zag ik het hoofd van het lijk, van mijn Feifei, het was opgezwollen, ik leunde op een stok... Toen ik mijn hand hief om aan te kloppen, ging de deur open.

Er was geen deur, ik had als een plattelandssjamaan twee keer in de leegte geklopt, de geschrokken gezichten van mijn familie verstoorden ruw mijn droom. 'Mijn zus...' Ik keek de ruimte rond. 'Mijn zus?'

Niemand besteedde aandacht aan me. De kamer was alweer opgeruimd, de rouwbanieren lagen stevig opgevouwen in de

hoek, buiten op het terras werd de zwarte as van de verbrande kransen verstrooid door de avondwind. De familieleden stonden in een kring alsof ze bij het oude meubilair hoorden; ze bewaakten de urn, die in het midden stond.

‘Waarom kom je nu pas?’ vroeg mijn jongere zus Xiaofei verwijtend.

‘We hebben drie dagen op je gewacht,’ zei mijn zwager. ‘Het was warm, we konden niet langer wachten.’

‘Feifei wilde niet dood,’ zuchtte vader.

Ik haalde het telegram tevoorschijn en streelde het, alsof ik niet goed snik was, pas nu viel het me op dat het mij twee dagen te laat had bereikt!

‘Hoe kan dat nou?’ Iedereen keek elkaar verbijsterd aan. Ik was als door de bliksem getroffen, de tranen sprongen me in de ogen, o Feifei, dat was jij, jouw ziel heeft er in de hemel voor gezorgd dat het bericht te laat kwam, je weet precies hoe bang je broer is voor de dood!

Toen het gekrijs van ontzetting in mijn oren afnam, maakte ik de roodzijden linten los en zocht in de urn naar Feifei.

‘Is dat alles?’ vroeg ik bedroefd.

‘Meer was er niet,’ zei mijn zwager snel. ‘Ik heb de hele tijd opgelet en de oven in de gaten gehouden.’ Ik schaamde me kapot. De rode linten leken op een vuur, de vlammen likten met hun tongetjes en deden pijn aan mijn vingers. ‘Als ik dood ben, breng me dan met haar mee naar huis, naar Lijiaping,’ zei vader. ‘Je grootvader, je oma, allemaal zijn ze er bijeen, onder de negen bronnen is het niet eenzaam.’

‘We moeten Feifei in Chengdu begraven,’ zei mijn jongere zuster. ‘Ze wilde altijd terug naar Chengdu.’

‘Een mens gaat uit als een lichtje,’ snikte ik om een of andere reden, ‘het maakt allemaal niet uit.’

‘Waarom maakt het niet uit?’ gromde Damao.

Feifei was het eerste familielid dat ik verloor. Mijn grootvader was begin dat jaar overleden, maar de oude grootgrondbezitter in

zijn afgelegen bergdorp had nooit echt tot mijn leven behoord, mijn verdriet was slechts een formaliteit, ik voldeed eraan omdat het zo hoorde. Maar Feifei was een appel van dezelfde boom, zij was ons bloed, Damao, ik en Xiaofei hadden evenveel aan haar gehad als aan onze moeder.

Feifei had haar hele leven gezwoegd, als klein meisje deed ze al de vuile was voor het hele gezin, in het bad met de grote poten. Spattend en spettend ging ze vol enthousiasme aan het werk en zong ze uit volle borst nummers uit oude films.

De spookverhalen die ze vertelde, waren beroemd, als ze sprak over lijkhuizen, klokkentorens en de geesten van gehangenen met tongen waaraan drie meter lange ijspegels hingen, verborgen wij broers en zussen ons onder de dekens en keken we er op z'n hoogst even met één oog onder vandaan. Een keer was ze midden in de nacht plotseling spoorloos verdwenen. Onze ouders haastten zich naar de gemeenschappelijke ruimte, maar Xiaofei en ik zeiden dat Feifei van geesten hield en er misschien zelf een was tegengekomen.

In 1966, aan de vooravond van de Culturele Revolutie, verliet Feifei haar geboortedorp; ze ging ver weg, naar de houtfabriek in Pingwu; onze familie werd verscheurd door de dictatuur en tot 'nest van veeduijvels en slangengeesten' bestempeld. Feifei had een voorgevoel en ontsnapte aan dit alles door diep de oude bergwouden in te trekken, waar de panda's leven. En dat niet alleen, ze ervoer het ook als de gelukkigste tijd van haar leven. Ze deed alsof ze klassenbewustzijn had, sloot zich aan bij een propaganda-eenheid, verspreidde de ideeën van Mao Zedong, speelde de hoofdrol (A Qing) in de revolutionaire opera *Shajiabang*, en werd een ster in de hoofdstad Chengdu. Mijn moeder heeft nog steeds een verbleekte theaterposter van Feifei, rank en slank in een veld van sneeuw.

Op dat moment had Feifei zoveel bewonderaars dat er een fanclub voor haar werd opgericht, maar toen het niet goed ging met onze broer Damao, die met andere studenten bij boeren op het

land tewerk was gesteld, was niets haar te veel. Toch verdween na verloop van tijd haar glans enigszins voor mij en Xiaofei.

Eenmaal zagen we met eigen ogen hoe een leuke jongeman, die haar zonder succes het hof had gemaakt, zelfmoord pleegde door een paar pakjes lucifers op te eten. Feifei liepen de tranen over het gezicht, maar ze liet zich door niets of niemand van de wijs brengen. Toen een luitenant van het Volksbevrijdingsleger later wel bij haar in de smaak viel, liep dat slecht af vanwege een probleem met haar bewijs van goed politiek gedrag.

De tijd verstreek en Feifei kwam over haar verdriet heen. Ze trouwde, verhuisde, werd moeder van twee kinderen, zwoegde de hele dag lang en vond erkenning bij de mensen. Op de vierde dag van het voorjaarsfeest bracht ik haar in Chengdu naar het station, we worstelden ons door een zee van mensen naar het loket. Een tasriem sneed in haar schouder, ze veranderde van kant. Ze pakte haar beide kinderen bij de hand, trok ze mee, draaide nog een keer haar hoofd naar mij om en riep: 'Ermao, dan ga ik nu maar.' Het was een afscheid voor altijd.

De scène staat in mijn geheugen gegrift. Iedereen was ondersteboven van Feifeis dood, zowel de burens in onze straat als de vrouwelijke gedetineerden, overal werd geld ingezameld voor begrafenisbanieren en er werden veel tranen vergoten. Feifei had van nature een goed hart, ze kon anderen niet zien huilen, ik maakte me zorgen dat haar ziel volledig uitgeput zou raken door zoveel huilende gezichten.

Haar goede hart ging haar krachten te boven – letterlijk. Dit jaar zat de familie op nieuwjaarsdag tot diep in de nacht om de kachel, waar ze vertelde dat ze voor haar werk naar Pingwu zou terugkeren; als ze wat geld verdiend had, konden we met ons allen een reis maken.

'Papa kan terug naar zijn geboortestreek en ik... Ik heb zoveel jaren gezwoegd, ik zou er eens opuit moeten.'

Eropuit moeten! Er zaten zeven mensen in de auto, maar alleen zij kwam om het leven, terwijl ze de hobbelige weg door het bos al

zo vaak had gereden. Het busje raakte in een slip en belandde in een diepe greppel. De linkervoorband stak in de lucht, zij werd tien meter ver de auto uit geslingerd, tegen een enorme uitstekende boomwortel, die zich door haar heup boorde. De anderen stapten langzaam uit, haar onderlijf zat onder het bloed. Een oude vriend hield haar in zijn armen en riep telkens weer: 'Feifei! Feifei!'

Hij spoorde de chauffeur aan verder te rijden. Haar lippen kleefden aan zijn oor alsof ze oude verhalen mompelden. Toen ze haar laatste adem uitblies, hief ze haar hoofd iets op, haar gezicht was wit als een heldere, eindeloze winterhemel.

Onze ouders hadden elkaar in Jiangxi leren kennen; ze zeiden daar weinig over, op de paar woorden die ik hun daarover kon ontlokken, had ik een theorie gebaseerd over de reden van ons bestaan. Wu Jiu, mijn vijfde oom aan moederskant, eigenaar van een reizend operagezelschap, was met al zijn spelers vertrokken uit Sichuan, had met hun Pekingopera door een aantal provincies langs de Jangtze gereisd en zich gevestigd bij het Poyangmeer. Wu Jiu was een arrogante man; hij beledigde de lokale despoot, die hem liet doodknuppelen. Nu het gezelschap geen leider meer had, dreigde alles mis te gaan. Mijn grootmoeder aan moederszijde hield samen met mijn minderjarige moeder een dodenwake en Wu Jiu werd begraven in de voorstad. Net toen ze bij het pas gegraven graf hun papieren geld hadden verbrand, op de grond hun *kotau* hadden gemaakt (zich onderdanig languit op de grond hadden uitgestrekt) en afscheid hadden genomen van de overledene, kwam er toevallig een repetitor voor het leren van karakters langs, hij maakte een uitstapje op het platteland. Ze herkenden elkaars accent, kwamen uit dezelfde streek, dit was het lot.

Voordat mijn oma overleed, vertrouwde ze haar dochter aan mijn vader toe, en zo bleven de twee hun leven lang ruziemaken, met veel hoogtepunten en dieptepunten. Moeder zei: 'De dagen gaan voorbij, wat is liefde?' Hieruit werden vier kinderen geboren.